

HØJESTERETS DOM

afsagt onsdag den 3. oktober 2012

Sag 156/2011

(2. afdeling)

De Samvirkende Købmænd (DSK)

(advokat Håkun A. Djurhuus)

mod

Natur- og Miljøklagenævnet (tidligere Naturklagenævnet)

(kammeradvokaten ved advokat Stig Grønbæk Jensen)

I tidligere instans er afsagt dom af Østre Landsrets 7. afdeling den 17. februar 2011. Procesbevillingsnævnet har den 12. maj 2011 givet tilladelse til anke af landsrettens omkostningsafgørelse.

I pådømmelsen har deltaget tre dommere: Lene Pagter Kristensen, Hanne Schmidt og Oliver Talevski.

Påstande

Appellanten, De Samvirkende Købmænd (DSK), har nedlagt påstand om, at indstævnte, Natur- og Miljøklagenævnet, i sagsomkostninger for landsretten skal betale yderligere 480.720 kr.

Natur- og Miljøklagenævnet har påstået stadfæstelse af landsrettens omkostningsafgørelse, subsidiært at sagsomkostningerne for landsretten fastsættes til et mindre beløb end påstået af DSK.

Opgørelse af DSK's påstand

DSK's påstand er opgjort således:

Samlet honorar til skønsmanden inkl. afhjæmning uden moms	215.000 kr.
Advokatomkostninger opgjort uden moms på baggrund af medgået tidsforbrug til sædvanlig afregningssats	465.720 kr.
med fradrag af de af landsretten tilkendte sagsomkostninger	200.000 kr.
I alt uden moms	480.720 kr.

Der er i opgørelsen over advokatomkostninger anvendt en gennemsnitlig timesats på ca. 2.200 kr. uden moms.

Supplerende sagsfremstilling

Det fremgår af en faktura af 1. marts 2011 fra skønsmanden, lektor Morten Bjerre, til DSK's advokat, at honoraret for den første erklæring af 16. september 2009 udgjorde 168.000 kr. Honoraret for den supplerende erklæring af 18. januar 2010 udgjorde 30.000 kr., mens honoraret for afhjæmningen udgjorde 12.000 kr. Hertil kom et udlæg på 5.000 kr., således at den samlede regning var på 215.000 kr. uden moms.

Det er oplyst, at den supplerende erklæring af 18. januar 2010 er foranlediget af spørgsmål stillet af Naturklagenævnet.

Der er fremlagt en rapport om DSK's advokats tidsforbrug i perioden 10. februar 2006 til 20. februar 2011. Det fremgår heraf, at advokaten og hans medarbejdere i perioden havde anvendt i alt 208 timer og 42 minutter på sagen. I alt havde 8 personer deltaget i sagens behandling.

Natur- og Miljøklagenævnet har oplyst, at nævnet ikke har bemærkninger til de talmæssige oplysninger om størrelsen af skønsmandens honorar eller til DSK's advokats tidsforbrug.

Anbringender

DSK har navnlig anført, at det følger af retsplejelovens § 312, stk. 1, at den tabende part skal erstatte modparten de udgifter, retssagen har påført modparten. Natur- og Miljøklagenævnet er i denne sag den tabende part og skal derfor godtgøre DSK de fulde udgifter til syn og skøn og sædvanligt advokathonorar for førelse af en sag som den foreliggende.

Der foreligger ikke særlige grunde som nævnt i retsplejelovens § 312, stk. 2, som kan føre til fravigelse af lovens hovedregel i § 312, stk. 1. Det følger af forarbejderne til § 312, stk. 2, at der navnlig i sager af principiel eller videregående betydning, hvor den vindende part er en offentlig myndighed, kan blive tale om helt eller delvist at fritage den tabende part for at betale sagsomkostninger. Det må være en konsekvens heraf, at en statslig myndighed, der i sager af principiel eller videregående betydning, hvortil den foreliggende sag hører, er den tabende part, har en særlig pligt til at svare sagsomkostninger til den vindende part.

Omkostningerne til syn og skøn og til advokatmæssig bistand har været fornødne til sagens forsvarlige førelse, jf. retsplejelovens § 316, stk. 1, 1. pkt. Skønsomkostningerne skal derfor erstattes fuldt ud, og advokatomkostningerne skal erstattes med et passende beløb, jf. § 316, stk. 1, 2. pkt.

Med hensyn til skønsomkostningerne har DSK nærmere anført, at hovedsagen drejede sig om at få fastslået, hvorvidt Københavns Kommune søgte at omgå planlovens arealregel ved at hævde, at Bilka OneStop var en del af et stormagasin i et butikscenter. For at vinde sagen skulle DSK derfor løfte bevisbyrden for, at der reelt ikke var tale om noget ”stormagasin”. Det forudsatte en uvildig, sagkyndig vurdering af, hvad der må forstås ved et ”stormagasin”. DSK var derfor nødsaget til at få udmeldt syn og skøn med henblik på at løfte denne bevisbyrde. Skønsmanden, der er detailhandelsekspert ved Copenhagen Business School, anførte i sin skønserklæring en række kriterier for, hvornår der er tale om et ”stormagasin”. Skønsmanden konkluderede, at omfanget ”af antallet af afvigelser efter [hans] bedste overbevisning førte til, at projektet ikke kan betegnes som et stormagasin.” DSK havde tabt sagen, hvis DSK ikke havde tilvejebragt et syn og skøn, der i realiteten vurderede, hvorvidt der var tale om et stormagasin eller ej.

Hvis landsretten havde ment, at syn og skøn var uforlødent, kunne anmodningen herom være blevet afvist, hvorved bemærkes, at Naturklagenævnet protesterede mod udmeldelse af syn og skøn. Hvis landsretten havde ment, at nogle af de 6 spørgsmål i skønstemaet var overflødige, kunne disse spørgsmål være afskåret. Hverken landsretten eller Naturklagenævnet havde imidlertid indvendinger mod skønstemaet. Skønsmandens honorar var ikke for højt, hvorved bemærkes, at honoraret blev godkendt af begge sagens parter og af landsretten.

Med hensyn til omkostningerne til advokatmæssig bistand har DSK nærmere anført, at beløbet på 465.720 kr. er passende. DSK's advokat og hans medarbejdere har anvendt 208 timer og 42 minutter på sagen, og den gennemsnitlige timesats ved opgørelsen andrager således ca. 2.200 kr. Timesatsen følger de sædvanlige timebaserede salærtakster hos DSK's advokatforbindelse, og disse takster er markedskonforme. Der er foretaget en ikke ubetydelig tilskæring i DSK's disfavør, idet der ikke er krævet betaling for skriftvekslingen frem til februar 2006, dvs. indtil duplik var afgivet i sagen. Indtil dette tidspunkt var DSK repræsenteret af andre advokater.

Natur- og Miljøklagenævnet har navnlig anført, at landsretten med rette havde fundet, at det syn og skøn, som DSK havde rekvireret, havde et unødvendigt omfang. Landsretten havde derfor hjemmel i retsplejelovens § 312, stk. 2, og § 316, stk. 1, til at bestemme, at skønsmkostningerne ikke skulle erstattes fuldt ud. Det forhold, at landsretten tillod syn og skøn – og således ikke afskar dette i medfør af retsplejelovens § 341 – er ikke til hinder for, at landsretten efterfølgende i forbindelse med fastsættelsen af sagsomkostninger kan anse bevisførelsen for delvis uforlødent.

Sagen rejste to hovedspørgsmål. For det første om Naturklagenævnet i afgørelsen af 15. december 2003 havde fortolket begrebet "stormmagasin" i den omhandlede lokalplanbestemmelse korrekt. For det andet om det projekt, som Københavns Kommune havde meddelt byggetilladelser til, var i overensstemmelse med de kriterier, som nævnet havde opstillet vedrørende fortolkningen af begrebet "stormmagasin" i lokalplanbestemmelsen. Bevisførelse om det efterfølgende fysisk etablerede byggeri i Ørestaden (Fields Stormmagasin), herunder indretningen, driften og markedsføringen af Fields, var uden betydning for påkendelsen af DSK's påstand om gyldigheden af nævnets afgørelse. Retssagen angik ikke en tilsyns- eller lovliggørelsessag. Denne afgrænsning af den relevante bevisførelse er også lagt til grund af landsretten,

som dermed er i overensstemmelse med nævnets anbringender om prøvelsessagens ramme. Dette havde imidlertid været et stridspunkt under hele forløbet af landsretssagen. Landsretten tillod mod nævnets protest, at der blev udmeldt syn og skøn, men landsretten tillod ikke DSK's øvrige anmodninger om besigtigelse, videooptagelser og fotodokumentation af Fields. Der blev skriftvekslet herom under forberedelsen.

Det er nævnets opfattelse, at skønsmanden navnlig ved afgivelsen af den første erklæring udførte et arbejde, som var unødvendigt. Det fremgår af skønsmandens erklæringer, at disse i betydeligt omfang baserer sig på interviews af medarbejdere i og besigtigelser af Fields butikcenter og stormagasiner i Århus og København samt analyser af økonomiske og markedsføringsmæssige aspekter af disse butikker, uanset at sagen ikke angik driften og markedsføringen mv. af Fields, Fields Stormagasin eller andre stormagasiner. Disse oplysninger havde ingen relevans for vurderingen af de planretlige spørgsmål, som nævnet tog stilling til i afgørelsen af 15. december 2003. Den omstændighed, at nævnet – efter at landsretten mod nævnets protest havde tilladt syn og skøn – ikke fremsatte yderligere indsigelser mod det endelige skønstema og skønsmandens arbejdsproces, men henholdt sig til den grundlæggende indsigelse, kan ikke medføre, at nævnet skal bære den økonomiske risiko for den unødvendige del af bevisførelsen.

Natur- og Miljøklagenævnet har med hensyn til udgifterne til advokatbistand navnlig anført, at disse skal erstattes med "et passende beløb", jf. retsplejelovens § 316, stk. 1, og det beløb på ca. 100.000 kr., som landsretten fastsatte beløbet til, er passende. Den foreliggende sag havde ikke nogen økonomisk værdi for parterne. Landsretten fastsatte beløbet under hensyn til sagens udfald, karakter og omfang. Landsretten har herved foretaget et konkret skøn over bl.a. de forskellige bevisskridt og processkrifter i sagen og betydningen af disse for sagens førelse og landsrettens afgørelse. Forberedelsen har som nævnt omfattet korrespondance, skriftvekslinger og retsmøder om bevisbegæringer fra DSK, som ikke blev taget til følge. Det beløb, som landsretten fastsatte, afviger ikke væsentligt fra omkostningsafgørelserne i andre sager om prøvelse af nævnets afgørelser på detailhandelsområdet.

Retsgrundlaget

I retsplejelovens § 312 og § 316 hedder det bl.a.:

”§ 312. Den tabende part skal erstatte modparten de udgifter, retssagen har påført modparten, medmindre parterne har aftalt andet.

Stk. 2. Retten kan dog bestemme, at den tabende part ikke eller kun delvis skal erstatte modparten de påførte udgifter, hvis særlige grunde taler for det.

...

§ 316. Som sagsomkostninger erstattes de udgifter, der har været fornødne til sagens forsvarlige udførelse. Udgifter til advokatbistand ... erstattes med et passende beløb, og øvrige beløb erstattes fuldt ud.

Stk. 2. Sagsomkostninger kan ikke tilkendes skadeløst eller efter regning.”

Reglerne stammer fra lov nr. 554 af 24. juni 2005. Om anvendelsesområdet for § 312, stk. 2, hedder det i bemærkningerne til bestemmelsen (lovforslag L 132, Folketingstidende 2004-05, 2. samling, tillæg A, s. 5552) bl.a.:

”Af relevante faktorer, som kan indgå i en samlet vurdering af, om den tabende part helt eller delvis bør fritages for at betale sagsomkostninger til den vindende part, kan nævnes, om sagen har principiel karakter eller videregående betydning. Navnlig hvor dette er tilfældet, kan der også ligesom i dag tages hensyn til, om en af parterne er en offentlig myndighed, en stor erhvervsvirksomhed eller (repræsenteret af) en interesseorganisation eller lignende.”

I bemærkningerne til § 316 (lovforslag L 132, Folketingstidende 2004-05, 2. samling, tillæg A, s. 5554) hedder det bl.a.:

”Den generelle målestok for, om en udgift har været fornøden til sagens forsvarlige udførelse, er ligesom efter de gældende regler, hvad der på tidspunktet for udgiftens afholdelse med rimelighed kunne anses for nødvendigt, og ikke hvad der efterfølgende kan konstateres rent faktisk at have været absolut nødvendigt for at vinde sagen. I vurderingen indgår også, om udgifterne står i rimeligt forhold til det, sagen angår. Er der tale om et markant misforhold, bør udgifterne alene dækkes med et beløb, der i forhold til det, sagen angår, kan anses for passende.

Endvidere kan der for en række typiske udgifter opstilles mere almindelige anvisninger for, i hvilket omfang de bør dækkes som sagsomkostninger. Som udgifter, der bør dækkes som sagsomkostninger, kan nævnes udgifter til bevisførelse, f.eks. udgifter til syn og skøn, sagkyndige erklæringer og vidnegodtgørelse, og udgifter til fremstilling af ekstrakt og materialesamling i forbindelse med retssagen.”

I betænkning nr. 1436/2004 om adgang til domstolene, som retsplejelovens regler om sagsomkostninger er baseret på, hedder det om fastsættelsen af sagsomkostninger til dækning af udgifter til advokatbistand i sager uden økonomisk værdi bl.a. (s. 276):

”Efter Retsplejerådets opfattelse kan der næppe gives anden generel vejledning, end at salæret fastsættes under hensyntagen til sagens betydning, karakter og omfang. Retten vil kunne søge vejledning i et oplyst faktisk tidsforbrug, men det faktiske tidsforbrug er på ingen måde i sig selv afgørende. Særlig bemærkes, at i sager af mindre betydning, bør der være snævre grænser for størrelsen af det beløb, som den tabende part kan pålægges at betale til dækning af modpartens udgift til advokatsalær.”

Højesterets begrundelse og resultat

Sagen for Højesteret angår, om Natur- og Miljøklagenævnet (tidligere Naturklagenævnet) skal erstatte De Samvirkende Købmænds (DSK's) udgifter til syn og skøn fuldt ud. Udgifterne udgjorde i alt 215.000 kr. Sagen angår endvidere, om nævnet skal betale yderligere omkostninger til dækning af DSK's udgifter til advokatbistand. DSK har i den forbindelse påstået, at udgifterne til dækning af advokatbistand skal erstattes med i alt 465.720 kr. under henvisning til, at DSK's advokat og hans medarbejdere havde anvendt i alt ca. 208 timer på sagen.

Natur- og Miljøklagenævnet er den tabende part i sagen om gyldigheden af Naturklagenævnets afgørelse af 15. december 2003. DSK har derfor som udgangspunkt krav på erstatning af de udgifter, som DSK er blevet påført ved retssagen, jf. retsplejelovens § 312, stk. 1. Der foreligger ikke sådanne særlige grunde, at Natur- og Miljøklagenævnet i medfør af retsplejelovens § 312, stk. 2, alene skal betale delvise sagsomkostninger.

Udgifter til syn og skøn

Det følger af retsplejelovens § 316, stk. 1, 2. pkt., at bl.a. udgifter til syn og skøn erstattes fuldt ud. Det er dog en forudsætning herfor, at udgifterne ”har været fornødne til sagens forsvarlige udførelse”, jf. § 316, stk. 1, 1. pkt. Det fremgår af forarbejderne til bestemmelsen, at der ved bedømmelsen heraf som efter de hidtil gældende regler skal lægges vægt på, hvad der på tidspunktet for udgiftens afholdelse med rimelighed kunne anses for nødvendigt.

Naturklagenævnet tog i sin afgørelse af 15. december 2003 stilling til, om det projekt, som blev forelagt for nævnet, var i overensstemmelse med bestemmelsen i lokalplan 325 om etablering af et stormagasin. Nævnets flertal på 6 medlemmer fandt på baggrund af en samlet betragtning af det foreliggende projekt, at ”det ansøgte kunne realiseres inden for lokalplan 325.” Et mindretal på 4 nævnsmedlemmer fandt, at projektet rummede så store afvigelser fra, hvad der kan betegnes som et stormagasin, at det ikke kunne etableres i medfør af bestemmel-

sen om et stormagasin i lokalplan 325. Hovedspørgsmålet for landsretten var herefter, om projektet kunne anses for et stormagasin i lokalplanens forstand.

Højesteret har ikke belæg for at fastslå, at spørgsmålene i syns- og skønstemaet gik videre end, hvad der på daværende tidspunkt med rimelighed kunne anses for nødvendigt med henblik på at give landsretten et tilstrækkeligt grundlag for at afgøre, om det projekt, som Naturklagenævnets afgørelse omfattede, måtte anses for et stormagasin i lokalplan 325's forstand. Parterne havde efter det oplyste ikke indsigelser mod skønsmandens honorar for udarbejdelse af skønserklæringerne m.v., og landsretten godkendte honoraret. Det følger heraf, at udgifterne til syn og skøn har været nødvendige til sagens forsvarlige udførelse, således at udgifterne skal erstattes fuldt ud, jf. retsplejelovens § 316, stk. 1, sammenholdt med forarbejderne til bestemmelsen. Det kan ikke føre til en anden vurdering, at landsretten ikke måtte have tillagt skønserklæringerne i deres helhed betydning ved sagens afgørelse.

Udgifter til advokatbistand

Udgifter til advokatbistand erstattes efter retsplejelovens § 316, stk. 1, 2. pkt., med "et passende beløb". Det er også her en betingelse, at udgifterne har været fornødne til sagens forsvarlige udførelse, jf. § 316, stk. 1, 1. pkt.

Sagen ved landsretten angik spørgsmålet om gyldigheden af Naturklagenævnets afgørelse af 15. december 2003, og sagens genstand var således ikke penge eller penges værd. Det fremgår af forarbejderne til retsplejelovens § 316, stk. 1, 2. pkt., at salæret i sager uden økonomisk værdi fastsættes under hensyntagen til sagens betydning, karakter og omfang. Der kan søges vejledning i et oplyst tidsforbrug, men dette er ikke i sig selv afgørende.

På baggrund af det anførte finder Højesteret efter en samlet skønsmæssig vurdering, at sagsomkostningsbeløbet til dækning af udgiften til advokatbistand for landsretten bør forhøjes med 150.000 kr.

Konklusion

Natur- og Miljøklagenævnet skal i sagsomkostninger for landsretten betale yderligere i alt 265.000 kr. til DSK.

Sagsomkostninger for Højesteret

Sagsomkostningerne for Højesteret er fastsat til dækning af advokatudgift med 25.000 kr. og af retsafgift med 6.000 kr.

Thi kendes for ret:

I sagsomkostninger for landsretten skal Natur- og Miljøklagenævnet betale yderligere 265.000 kr. til De Samvirkende Købmænd (DSK).

I sagsomkostninger for Højesteret skal Natur- og Miljøklagenævnet betale 31.000 kr. til De Samvirkende Købmænd (DSK).

De idømte sagsomkostningsbeløb skal betales inden 14 dage efter denne højesteretsdoms afsigelse.

Sagsomkostningsbeløbene forrentes efter rentelovens § 8 a.